

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академична длъжност „професор“

в област на висше образование 2.2. История и археология, специалност „Нова и най-нова обща история“ (История на славянските народи, XIX – XX век)“, обявен от Института за исторически изследвания при БАН в ДВ, бр. 10 от 4 февруари 2022 г. за нуждите на секция „История на света и международните отношения в ново и най-ново време“

от

проф. д-р Владимир Георгиев Пенчев,
ИЕФЕМ – БАН

Единствен кандидат в обявения конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ е доц. д.и.н. Теодоричка Илиева Готовска-Хенце от Института за исторически изследвания – БАН. Тя е представила необходимите документи и публикации, съгласно изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България. Правилника за неговото приложение и Правилника по прилагане на ЗРАС в ИИСТИ – БАН. Доц. д.и.н. Теодоричка Илиева Готовска-Хенце участва в конкурса с глава от колективна монография в размер от 117 печ.стр. и 7 студии и статии, публикувани в периода от 2019 г. досега, т.е. след защитата на големия докторат, а общият брой на представените публикации през последните пет години е една монография, една публикувана глава от колективна монография в размер от 117 печ.стр., 5 студии в реферирани издания, тематични сборници, вкл. сборници от национални и международни научни форуми, 4 статии в реферирани издания, тематични сборници, вкл. сборници от национални и международни научни форуми, издадени от международни академични издателства, и 13 статии в нереперирани издания, тематични сборници, вкл. сборници от национални и международни научни форуми, като някои от тези публикации са излезли в чужбина. От тях, както и от останалия представен доказателствен материал, включително и цитиранията, се вижда ясно, че са изпълнени минималните изисквания за заемане на академичната длъжност „професор“. По мое мнение не са налице и примери за плагиатство в представените текстове.

I. Обобщени данни за научната продукция и дейността на кандидата

Доц. д.и.н. Теодоричка Готовска-Хенце завършва през 1982 г. с магистърска степен специалността история и етнография в Историческия факултет на Софийския

университет „Св. Климент Охридски“. Следва докторантура във Философския факултет на Карловия университет в Прага, Чехия, завършена успешно със защита на докторска дисертация през 1989 г., както и няколко специализации – по развитие на международната система, европейска история през XIX-XX в., история на Източна Европа, макро- и микроикономика, със защита на теза: „Политиката на Горбачов и последиците за международните отношения“ – в Американския университет „Джонс Хопкинс“ – филиал Болоня, Италия (1991 г.), по история на Източна Европа след 1989 г., нова и най-нова история на Балканите, проблеми на национализма в Източна Европа и на Балканите, със защита на теза: „Проблеми на национализма на Балканите след 1989 г.“ – в Централноевропейския университет в Прага (1993 г.) и по история на Централна Европа и по-конкретно – история на Германия, история на Хабсбургската монархия, международни отношения – в Католическия университет, Айхщед, Германия (1997 г.)

От 1989 г., когато е назначена като проучвател (специалист) в тогавашния Институт по история при БАН (днес – Институт за исторически изследвания), Готовска-Хенце преминава по всички стъпала на научната йерархия – научен сътрудник II ст. (асистент, 1990 г.), научен сътрудник I ст. (гл. асистент, 1995 г.), старши научен сътрудник II ст. (2003 г.), доцент (2013 г.). Професионалният ѝ път в института е свързан със секция „История на света и на международните отношения в ново и най-ново време“, като днес е в редакционния съвет на списание *Bulgarian Historical Review* и е член на Научния съвет на ИИстИ-БАН.

Трябва да се отбележи, че Т. Готовска-Хенце е активен и инициативен изследовател, открояващ се с редица ръководства и участия в колективни научни проекти, напр. като ръководител на националния проект с РИМ-Кюстендил „Кюстендилският регион и културно-контактните зони на Балканите през XIX и XX в.“ (2010-2014 г.); на двустранния проект „Славистиката и българите“ – ч. I и ч. II между Института за исторически изследвания и Славянския институт на ЧАН (2011-2016 г.); на двустранния проект „Модернизационни процеси в Централна Европа и Югоизточна Европа XIX-XXI в.“ между Института за исторически изследвания и Историческия институт на САН (2012-2014 г.) и на двустранния проект „Българи и чехи в европейските идейни влияния през XIX – XX в.“ със Славянския институт на ЧАН (2017-2019 г.); или като координатор на националния проект „Българската хуманитаристика в контекста на европейското научно дирене“ (2013 г.) и на двустранния проект „Модернизационни проекти в Централна Европа и Югоизточна Европа: теории, социални резултати, международен контекст“ между Института за исторически изследвания и Историческия

институт на САН (2015-2017 г.); или като участник в международния проект „Чехкини за България и българите през XIX и XX в.“, финансиран от Министерство на културата на ЧСР (2010-2011 г.); в двустранния проект „Свързани истории: извори за реконструиране на историята в Централна и Югоизточна Европа XVII-XXI в.“ с Историческия институт на УнгАН (2016-2018 г.); в националния проект „Първата световна война на Балканите и участието на България в нея през 1917 г.“ (2017 г.); в националния проект „Ежедневието на империите от Средновековието до XX в.“ (2018-2020 г.); в проекта на Института за исторически изследвания – БАН при съдействието на РУО – София-град за ученическия проект „100 години от подписването на Ньойския договор“ (2019-2020 г.); в двустранния проект „Перифериите на империите и националните държави в Централна и Югоизточна Европа XVII – XX в.: власт, институции, общество, адаптация“ с Историческия институт на УнгАН (2019-2021 г.); в двустранния проект „Срещи България-Словакия“: социални, икономически и политически трансформации, интеграционни предизвикателства (XIX-XXI в.) между Института за исторически изследвания и Историческия Институт на САН (2020-2021 г.) и в колективния проект „Изучаването на световната история и българската историческа наука“ на секция „История на света и на международните отношения в ново и най-ново време“, Институт за исторически изследвания (2021 г.)

Също толкова логично е участието на Готовска-Хенце като докладчик в многобройни научни форуми и нас и в чужбина, отново основно по проблематиките, които фокусират по принцип вниманието ѝ – централноевропейска история, обществени взаимоотношения и взаимодействия в този ареал и по-конкретно сред славянството, история на славистиката и на междуславянските обществени и научни връзки и т.н. Затова и не е случаен фактът, че основният текст – главата от колективната монография „Sounáležností a soudržností k vzájemnému pozná(vá)ní. Sondy z kulturních vztahů mezi Čechy a Bulhary do vzniku ČSR“ (Чрез съпринадлежност и съпричастност към взаимно (о)познаване. Проучвания в областта на чешко-българските културни отношения до създаването на Чехословакия), озаглавена „Чешко-българското сътрудничество в областта на образованието и политиката“, както и останалите публикации, с които кандидатката участва в конкурса, са посветени тъкмо на тази проблематика.

II. Оценка на научните резултати и приноси на представената за участие в конкурса творческа продукция

В цитирания по-горе текст авторката последователно и системно навлиза в изследваната проблематика, прилагайки историографски подходи за разкриване на основните според нея опорни точки в анализа на събитията и процесите, развили се през XIX век у нас, в чешките земи и в славянските територии изобщо. Тя обръща специално внимание на еволюцията по онова време в българската и чешката училищна система, спира се съвсем основателно на ролята на Васил Априлов в това отношение и то особено на заслугите му за формиране на „образователни коридори“ и „задгранични мостове“, както ги нарича Готовска-Хенце, за разгръщане на българското образование в чужбина. Същевременно тя се занимава много детайлно и с развитието на политическите процеси на чешка територия и с характеристиките на чешкото национално движение, за да обясни както отношението на тогавашното чешко общество към българите и възрожденските процеси у нас, от една страна, и включването на чешки дейци в българското просветно дело и в нашето национално движение – от друга, така и механизмите на все по-засилващото се българско присъствие в чешките земи. Нейният интерес логично се фокусира върху личността и дейността на Васил Д. Стоянов, един недооценен по мое мнение български възрожденец, изиграл огромна роля в анализирания процес и явления, както и върху десетките останали български ученици и студенти, избрали да се образуват в чешките учебни заведения и осъществили на практика националния проект за формиране на собствена българска интелигенция. В този контекст са и изследователските търсения на авторката във връзка с отношението на българското възрожденско общество към обучението на българи в чешките земи. Логични са също така нейните сондажи в характерните прояви на славянската идея в чешкото общество по онова време, насочени тъкмо към подкрепа на българските и просветни, и освободителни усилия. Като цяло определено може да се твърди, че текстът на Т. Готовска-Хенце носи не само познавателен, но и сериозен анализаторски багаж, внасящ нови и задълбочени акценти в тази проблематика. Своето значение тук има и заключението на авторката, което ясно откроява спецификите в развитието на двете образователни системи, подчертава ролята и заслугите на конкретните личности за възникването и разгръщането на характерния образователен трансфер и особено на неговото значение за формирането на българска национална интелигенция, фокусира се върху отношението на двете общества към анализирания процес и явления, и накрая, но не на последно място – върху „допълнителния мотор“, както е наречен в текста, – т.е. идеята за славянска взаимност, която по онова време е основна движеща сила в процесите, развиващи се в чешкото общество.

Застъпената в разглежданото съчинение проблематика е предмет и на редица други публикации на Готовска-Хенце, представени в конкурса. Бих цитирал например статията „Пътят на Константин Иречек към България“, в която тя се насочва към най-тесния кръг негови български приятели в Чехия (М. Дринов, Ат. Илиев, Г. Бенев, К. Помянов, И. Драсов), анализира факторите, спомогнали за българистичната му ориентация и стига до заключението, че идването в София е завършекът на дълъг процес на постепенно сближаване с българите. „Марин Дринов и неговите контакти със старочехите (60-70 на XIX в.)“ от своя страна се занимава с пребиваванията на известния български учен в Прага – с прекъсвания между септември 1967 г. и ноември 1869 г., – които бележат важна повратна точка в живота му, свързана с началото на научната му дейност, тъй като търсенията в тамошните архиви и библиотеки дават плод в първите му научни публикации. Там той установява по-тесни контакти с лидерите на т.нар. Старочешка партия (т.е. консервативното крило на националното движение), за които допринасят и добрите контакти, които неговият приятел Васил Д. Стоянов поддържа в тези среди. „Павел Йозеф Шафарик и неговите връзки с хървати и българи (30-те–60-те години на XIX в.)“ пък е текст, посветен основно на интереса на известния чешки учен от словашки произход към българите. Шафарик, заявява авторката, израства като специалист в областта на книжовната традиция по време на пребиваването си в Нови Сад (1819–1833), където се среща с преминаващи на път за Средна Европа български търговци. Тези негови контакти са обусловени от убеждението му, че използваният от тях диалект има връзка с първия славянски книжовен език. Както показва заглавието, авторовото внимание е насочено и в друга посока, тъй като ученият разменя писма с хърватския възрожденец Людовит Гай, в които изразява подкрепа за илирийското движение. Проследени са и връзките, които Шафарик поддържа с хървати и българи след установяването си в Прага през 1833 г., като отново акцентът в изследването е фокусиран конкретно върху българите, които събират данни от първа ръка и ги изпращат на Шафарик, а в резултат се подобрява и научната стойност на българистичните трудове на учения. И в друг свой текст Готовска-Хенце се занимава с неговата личност и дело, като този път вниманието ѝ е насочено конкретно към „Българистични източници за ранното творчество на Павел Йозеф Шафарик“. Тук тя отново се връща към пребиваването му в Нови сад и отново се спира върху срещите му с български търговци. Шафарик води разговори с тях, изследва езика им и си прави езикови бележки, които се съхраняват в личния му архив в Прага. Авторката обаче намира и друг важен източник в това отношение – руският учен Пьотър Кьопен, който познава говоримия ни език и дори

диалектите му, тъй като преди да посети Нови Сад през 1823 г. той пребивава сред български емигранти в Трансилвания и изучава говора им. Може в крайна сметка да се твърди, че разгледаните тук публикации на Т. Готовска-Хенце навлизат още по-задълбочено в проблематиката на чешко-българските научни и културни връзки и са несъмнено приноси за тяхното опознаване.

Сред другите нейни публикации, които го разширяват и задълбочават, бих открил още „Владимир Сис – софийският неофициален дипломат на бъдещата чехословашка държава“ (в съавторство). Готовска-Хенце е една от изследователките, които извадиха от праха на забравата видния български чех, имащ наистина сериозни заслуги към България и българите. В разглеждания текст, въз основа на чешки архивни източници, е реконструирана почти неизвестната конспиративна дейност на Сис, неговите тайни контакти от една страна с лидерите на нелегалната младочешка съпротива (т.нар. „Мафия“), а от друга с дипломатическите представители на Антантата в София по времето, когато България все още е неутрална страна. В самото навечерие на присъединяването към Централните сили, младият конспиратор успява да предаде таен меморандум (в основата на създаването му е и известният чешки политик Карел Крамарж) с чешките искания за независимост. Разглежданата статия също е в контекста на интереса на авторката към чешко-българската взаимност, но вече в един по-нов етап. Своеобразно нейно продължение, предлагащо по-задълбочен поглед върху събитията, е друга статия на Готовска-Хенце – „Младочехите и неофициалната дипломатическа мисия на Владимир Сис по време на Първата световна война“. Макар времево да са пак в този диапазон, други два текста на Т. Готовска-Хенце, представени в конкурса – „Война и памет: политическата лексика на младочехите през 1912 г.“ и „Най-нови изследвания унгарски изследвания за Първата световна война“, излизат извън централната тематична рамка на авторката. Докато първият носи отново бохемистичен заряд и повече или по-малко се вписва в основните ѝ търсения, то вторият е с историографски характер и е насочен в друга тематична посока.

III. Заключение

Накрая ще отбележа отново, че представените от Т. Готовска-Хенце текстове, както и останалата ѝ научно-изследователска дейност, на която обърнах внимание по-горе, имат приносен характер и разширяват и задълбочават научното познание. Въз основа на всичко казано дотук убедено смятам, че научните постижения на Теодоричка

Готовска-Хенце я представят като учен, напълно достоен да заеме академичната длъжност, за която е обявен конкурсът.

Затова си позволявам да предложа на почитаемото Научно жури да препоръча на членовете на Научния съвет на Института за исторически изследвания при БАН да избере избере доц. д.и.н. Теодоричка Илиева Готовска-Хенце на длъжността „професор“ в област на висше образование 2.2. История и археология, специалност „Нова и най-нова обща история“ (

Подпис:

(проф. д-р Владимир Пенчев)